

...adccetera nr. 17, december 2002

bij de foto: De buitenlandse geschiedschrijving, de Franse uitgezonderd, is al eeuwen lovend over stadhouder-koning Willem III (1650-1702). De waardering voor hem van Nederlandse historici steekt daar bleekjes bij af; zij kennen geen helden. [lees verder op pag. 2]

in dit nummer:

- eresaluut aan GPV-politicus
- stadhouder-koning herdacht
- regiobijeenkomsten

[foto: stadhouder-king Willem III (1650-1702)]

redactioneel

Afgelopen herfst woonde ik in de Verenigde Staten een congres bij voor christelijke historici. Daar kwam ook de vraag aan de orde, wat het christelijke element is in het werk van geschiedschrijven. Die vraag kwam mij bekend voor, maar het is goed die nu en dan te stellen, ook op het ADC. Het christelijk geloof vraagt om bezinning, ook op de vraag wat het betekent voor het dagelijks werk.

Er werden uiteenlopende antwoorden gegeven op de vraag. Sommigen betoogden dat er niet zoiets bestaat als christelijke geschiedschrijving; net zo min als er christelijk loodgieten bestaat, of christelijk programmeren. Anderen stelden, dat het christelijke karakter van geschiedschrijving vooral tot uiting kwam in de keuze van het onderwerp, zoals kerkgeschiedenis, zending, predikanten, bekering en religieuze invloeden op de cultuur. Het meest spectaculair was het antwoord dat christelijke geschiedschrijving macht moet ontmaskeren. Ter illustratie werd een veroordeling uitgesproken over de weinig waakzame kerk in het Duitsland van Hitler. De les van de geschiedenis was in dit geval dat we niet waakzaam genoeg kunnen zijn en dat christelijke historici vandaag daarom moesten protesteren tegen de oorlogszucht van Bush. Amerikanen draaien hun hand niet om voor een pakkende actualisering, maar liever dan het feit dat de Duitse kerk zwak reageerde op Hitler, had ik vernomen, wat daarvan de oorzaak was. Morele oordelen verklaren niets.

Wat de andere antwoorden betreft: ik denk dat het in de praktijk inderdaad zo is, dat christelijke geschiedschrijving zich laat herkennen aan de onderwerpkeuze, maar noodzakelijk is dit verband niet. Er zijn echter maar weinig gereformeerden die zich met de geschiedenis van de moslims of de katholieken bezig houden, al is hun aantal groeiende – dat lijkt me goed voor het vak. Immers, wat de gereformeerde soms aan affiniteit kan bieden als het gaat om de eigen geschiedenis, mist hij soms aan distantie. Anders dan het eerste antwoord zegt, denkt men in onze traditie wel eens dat er christelijke geschiedschrijving bestaat. Maar het zijn zelden vakbeoefenaars die dit zeggen. De ervaring leert dat christelijk geschiedschrijven minder te maken heeft met een bepaalde methode of techniek te maken, dan met een houding, met ethiek. Vaak is het makkelijker achteraf in het werk van een christen-historicus aan te wijzen, dat hij werkte vanuit een gelovige levenshouding, dan dat hij of zij vooraf kan zeggen: nu ga ik een christelijk verhaal opschrijven.

Het is goed dat christelijke historici zich nu en dan bezinnen op het principiële karakter van hun werk, maar meestal zal het hen vergaan als de verbaasden in Math. 25: wanneer hebben wij dan aan christelijke geschiedschrijving gedaan? Met die argeloosheid is het ook goed kerstfeest vieren: God die mens werd, om ons weer mens te laten zijn, vrij en onbekommerd. Christelijk geschiedschrijven gaat dan vanzelf.

[hoofdartikel]

Op de geboortedag van stadhouder-koning Willem III, 14 november jl., vond in de Raadzaal van het Oude Stadhuis van Kampen de ADC-lezing plaats ter gelegenheid van zijn driehonderdste sterfjaar. In die stijlvolle ambiance, onder het toezien van portretten van zowat alle stadhouders en vorsten uit het Oranjehuis hield dr. M. Oudkerk, hoogleraar radiologie te Groningen, een voordracht over Willem III als davidisch vorst.

de stadhouder-koning herdacht

Prof. Oudkerk gaf in zijn lezing een overzicht geven van de verschillende manieren waarop Willem III in de geschiedschrijving is afgeschilderd. Daarbij wees hij met name op de negatieve manier waarop in de vaderlandse geschiedschrijving over Willem III geschreven wordt. Hij ging daarbij uit van de bovenpersoonlijke betekenis die Willem als beschermer van het protestantisme in Europa.

Deze bijzondere betekenis illustreerde Oudkerk met een beschrijving van de onmogelijke situatie waarin deze prins geboren werd en opgroeide. Bij zijn geboorte in 1650 was zijn vader net enkele weken overleden. De Haagse regenten die zich met zijn opvoeding bemoeiden, lieten hem weinig mogelijkheden tot contacten en ontplooiing. Hij werd verre gehouden van politieke of militaire functies. Toen in 1672, het rampjaar, de situatie reddeloos verloren leek, stuurden de Staten deze totaal onervaren, jonge Oranje voor eenmaal op een kansloze missie naar het front. Het moest nu maar voor eens en altijd over zijn met de aspiraties van de Oranjes en hun adoratie door het volk! Maar toen gebeurde het ongelofelijke: Willem III reorganiseerde binnen drie maanden het verwaarloosde leger, wist dankzij het in werking zetten van de waterlinie de vesting Holland te behouden en won bovendien de steun van het verdeelde volk. Oudkerk herkent in deze geschiedenis de wijze waarop God zijn werk in deze wereld uitvoert. Het onaanzienlijke kiest Hij uit. Zoals God David uitkoos, de jongste die over het hoofd werd gezien, behaagde het Hem door deze onaanzienlijke Willem het protestantisme voor Europa veilig te stellen.

Waarom moest dat protestantisme veilig gesteld worden? Oudkerk constateert twee bewegingen sinds het midden van de Middeleeuwen in Europa. Enerzijds werd het christelijke geloof zoals dat verkondigd was, aangepast aan de heersende cultuur en de macht van die tijd. Anderzijds neemt hij een beweging naar verinnerlijking en meer persoonlijke devotie waar. De Reformatie grijpt als reactie terug op oude, meer zuivere vormen. Een van de gevolgen is, dat de kerk niet langer verbonden is met macht, en is een koning weer dienaar van God en niet van zijn eigen grootheid.

Deze herleving van 'authentiek' christendom werd in de dagen van Willem III bedreigd. Lodewijk XIV, die streefde naar absolute macht in Europa. Hij stuitte daarbij eigenlijk alleen op tegenstand van de Hollandse stadhouder Willem III. Hij kreeg, als katholiek vorst, makkelijk steun van andere machthebbers. Zijn keuze tegen kerk en Reformatie bleek onder andere uit de opheffing van het Edict van Nantes in 1685. Maar ook de katholieke kerk moest het ontgelden: hij eigende zich het recht kerkelijke leiders te benoemen volledig toe en liet zich weinig gelegen liggen aan de paus. Misschien was Willem III zonder dat hij zich er zelf van bewust was de beschermer van Europa tegen deze negatieve macht. In elk geval moet Lodewijk XIV moet iets van de bovenpersoonlijke betekenis van Willem III begrepen hebben, want op het bericht van zijn dood organiseert hij het grootste feest dat hij ooit in Versailles hield.

Ondanks deze erkenning van Willems betekenis is de beoordeling van deze grote vorst in de Nederlandse geschiedschrijving gereserveerd. Zijn belangrijke daden worden gebagatelliseerd en zijn ambities op één lijn gesteld met het machtsstreven van Lodewijk XIV. In het buitenland wordt hij gezien als de grondlegger van een politiek van evenwicht in de internationale verhoudingen. Kopstukken als Churchill en Kissinger roemen hem als een groot strateeg en een vernieuwer van de internationale politiek. Ook al in zijn eigen tijd genoot Willem III grote waardering. Het Engelse parlement sprak in 1701 in een rede lof uit over de beschermer van het vaderland en het protestantisme. En de toenmalige paus Innocentius schilderde Willem af als de grootste mens van die tijd.

Oudkerk is zelf een buitenstaander in het vak en riep daarom de historici op om recht te doen aan de plaats en betekenis van Willem III in de geschiedenis. Zijn visie op de stadhouder-koning en zijn oproep in verband daarmee vormen een uitdaging voor christelijke historici.

regiobijeenkomsten

Op 29 oktober vond in Rijswijk in het gebouw van de Nederlands Gereformeerde Kerk de eerste regiobijeenkomst plaats voor scribae en archiefbeheerders over het onderwerp kerkenraadsarchief en digitalisering. Verschillende archiefbeheerders en scribae uit Nederlands Gereformeerde, Christelijke Gereformeerde en Gereformeerd Vrijgemaakte Kerken uit de regio waren gekomen om geïnformeerd te worden over archiefbeheer in kerkelijke context en de nieuwste ontwikkelingen op dat terrein. Er heerste op de leerzame

avond een ontspannen, informele sfeer, waarin snel contacten werden gelegd en waarin ervaringen en tips makkelijk uitgewisseld werden.

Er zullen nog vijf andere regiobijeenkomsten volgen (tot in mei 2003), waarvoor de scribae en archiefbeheerders per regio door de verschillende betrokkenen zelf persoonlijk worden uitgenodigd. Heeft u vragen of interesse dan kunt u altijd bellen of mailen naar het ADC.

bundel voor GPV-politicus

Op 14 februari 2001 nam G.J. Schutte afscheid als lid van de Tweede Kamer, waar hij twintig jaar lang het Gereformeerd Politiek Verbond had vertegenwoordigd. Deze lange periode en zijn wijze van optreden in de Kamer maakte hem binnen en buiten zijn eigen electorale kring tot een gerespecteerd parlementariër. In het licht van ruim vijftig jaar partijgeschiedenis behoort hij met P. Jongeling en dr. A.J. Verbrugh tot de bepalende figuren van deze partij.

Toen het ADC in 2001 het archief van het GPV kreeg, bleek een van de eerst taken die op onze weg kwam de herinnering aan Schutte als Kamerlid vast te leggen. Samen met Michiel Niemeijer – oud GPV-raadslid te Den Haag – hebben we in het afgelopen jaar tientallen journalisten, politici en partijgenoten gevraagd om in kort bestek hun persoonlijke herinnering te geven aan Schutte, een beschouwing te bieden naar aanleiding van zijn politieke optreden, of anderszins hem te karakteriseren. Uiteenlopende personen als Gerrit Zalm, Roel Kuiper, Wim Kok, J. Kamphuis, Jeltje van Nieuwenhoven, Bart-Jan Spruijt, Bram Peper, J.P. de Vries, Winnie Sorgdrager, Leen van Dijke, Mark Kranenburg, Jan-Peter Balkenende en vele anderen schreven een bijdrage voor Schutte. Deze verschijnen volgend jaar in boekvorm. Deze bundel is een eresaluut aan Schutte en documenteert een bepalend aspect van de GPV-geschiedenis. Het boek verschijnt komend voorjaar. Neem contact op met het ADC voor nadere informatie over de presentatie en de verkrijgbaarheid van de bundel.

Holwerda-lezing

Bijna honderd mensen waren op vrijdag 4 oktober bijeen in de aula van de Theologische Universiteit Kampen voor de ADC-lezing over prof. Benne Holwerda, die vijftig geleden onverwacht overleed.

In zijn lezing ging prof. dr. G. Kwakkel, hoogleraar Oude Testament aan de Theologische Universiteit (Broederweg), in op Holwerda als oudtestamenticus en op diens verhouding met de dogmatiek.

Sinds het midden van de negentiende eeuw werd het oudtestamentisch bijbelonderzoek gedomineerd door de Schriftkritische benadering van Julius Wellhausen c.s., die een nieuwe chronologie voor het ontstaan van de bijbelboeken voorstelde. Er werden ook twijfels geuit over de goddelijke inspiratie van de Heilige Schrift en werden bijbelboeken niet meer als eenheid beschouwd, maar als compilatie van verschillende bronnen.

Toen Holwerda hoogleraar werd, was de theorie van Wellhausen nog steeds gezaghebbend. Collega-oudtestamentici hadden wel kritiek geuit op deze methode, maar er nog weinig steekhoudende argumenten tegen ingebracht. Holwerda onderkende dit probleem en ondernam daarom zelf verschillende pogingen om de theorie van Wellhausen te bekritisieren. Hij wees daarbij allereerst op het geloofs-voordeel dat in elke bijbelvisie vanzelfsprekend besloten ligt: iedere wetenschapper, ook Wellhausen, heeft bepaalde uitgangspunten die niet wetenschappelijk te onderbouwen zijn. Holwerda bracht de resultaten van de bijbelse archeologie in stelling tegen de historisch-kritische bijbelwetenschap. Hij wees ook allerlei feitelijke onjuistheden aan in de theorie van Wellhausen. Zo betoogde hij dat de verhaalstructuur van Genesis wijst op een zorgvuldige compositie van het bijbelboek, wat Holwerda in strijd achtte met de door Wellhausen voorgestelde samenstelling uit verschillende bronnen. Een alternatieve exegese van Deuteronomium 12 zou volgens Holwerda de hoeksteen onder de methode van Wellhausen weghalen.

Holwerda als oudtestamenticus is te typeren als iemand die vasthield aan een strikte historiciteit van de bijbel, het probleem van de verschillende uitgangspunten (paradigmata) onderkende en zich grondig verdiepte in het brede spectrum van de vakliteratuur. Kwakkel merkte op dat een aantal visies en exegeses van Holwerda inmiddels achterhaald of gedateerd zijn. Maar bijvoorbeeld zijn opmerkingen over de structuur van het boek Genesis zijn nog steeds actueel.

Het tweede deel van de lezing van Kwakkel ging in op de relatie Holwerda en dogmatiek. Er is regelmatig op gewezen dat Holwerda niet veel moest hebben van de (gereformeerde) dogmatiek. Niet dat het recht van het vak op zich ter discussie stond, maar hij had een afkeer van de verwarring die kon ontstaan wanneer men onzorgvuldig termen uit de exegese en de dogmatiek over en weer verkeerd gebruikte. Holwerda vond dat de invloed van de gereformeerde dogmatiek op de exegese te bepalend was geworden. Hij pleitte ervoor zich bewust te zijn van het Hebreeuwse denken en de psychologie van de tijd van de bijbelschrijvers.

Na deze lezing haalde mevr. J. Veenhof-Holwerda, de oudste dochter van professor Holwerda, jeugdherinneringen op aan haar vader, terwijl drs. H de Jong herinneringen doorgaf van zijn colleges bij professor Holwerda. Samen met Schilder gaf hij de Theologische Hogeschool in de eerste jaren na de Vrijmaking een bijzondere glans. Colleges bij Holwerda waren altijd spannend.

De ADC-lezing werd verslagen in het *Nederlands Dagblad* en *Opbouw*, en verschijnt in *De Reformatie*.

automatisering

Het afgelopen halfjaar hebben er allerlei werkzaamheden plaatsgevonden om het ADC aan te sluiten op het netwerk van de Theologische Universiteit. Daarbij hebben we nieuwe bekabeling gekregen voor nieuwe telefoons en nieuwe computers. De telefoon en fax hebben een nieuw nummer gekregen maar blijven nog een tijdje met het oude nummer werken. De nieuwe nummers zijn voor de telefoon: 038 – 4471730 en de fax: 038 – 4471731. Ook de computers zijn vervangen. Met het netwerk en de nieuwe apparatuur hopen we dat het ADC beter aansluit op bijvoorbeeld de bibliotheek van de Theologische Universiteit.

aanwinsten

Het laatste halfjaar heeft het ADC verworven:

- ¶ *aanvulling archief- Jongelingsbond*
- ¶ *aanvulling documentatieverzamelingen*
- ¶ *archief Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) te Opende*
- ¶ *relaas over de Vrijmaking op Texel*
- ¶ *archief DNK*
- ¶ *aanvulling archief Theologische Universiteit*